

Betydningen af sundhedsplejerskens opsparing og indsats i sprogudviklingen hos småbørn

Anders Højen
TrygFondens Børneforskningscenter
Institut for Kommunikation og Kultur
Aarhus Universitet

LANDSKONFERENCE FOR
SUNDHEDSPLEJERSKER
27.09.18

Dagens program

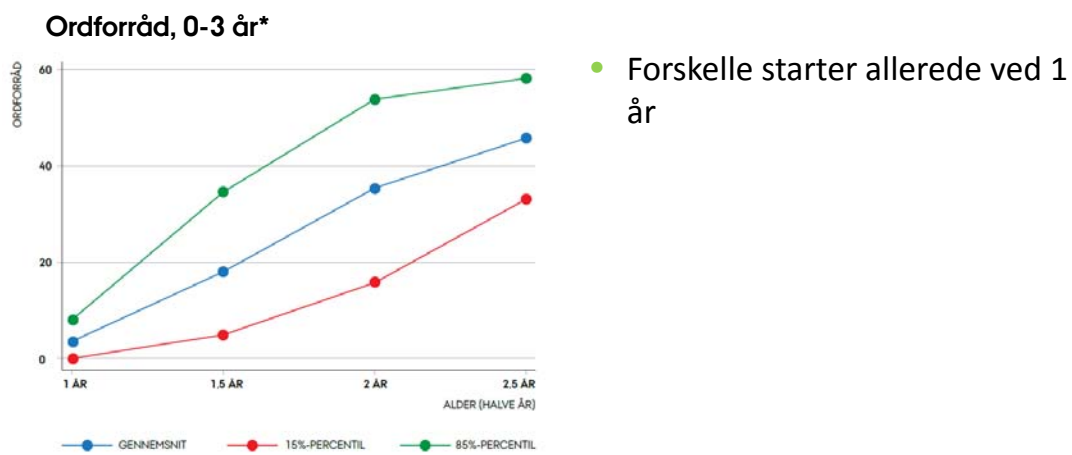
- Den tidlige udvikling og senere kompetencer
- Hvordan sproget udvikles
- Processer i det at lære ord
- Opsummering

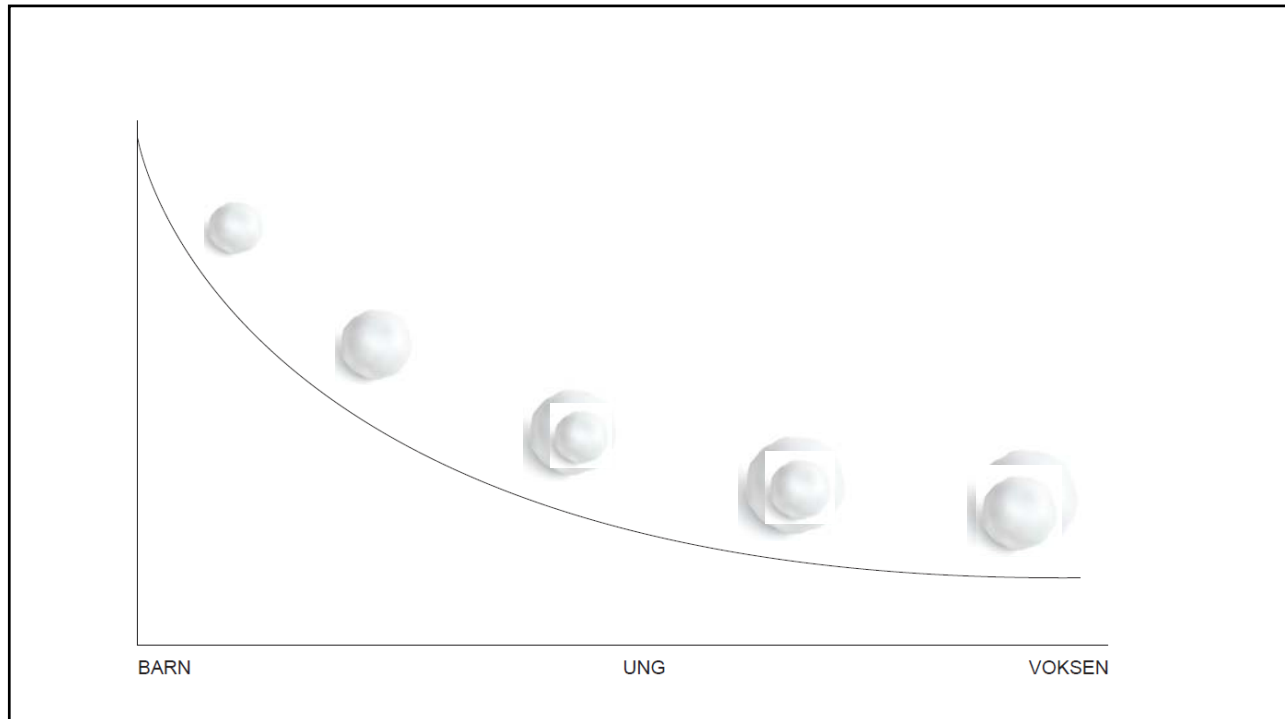

Den tidlige udvikling og senere kompetencer

Den tidlige kløft

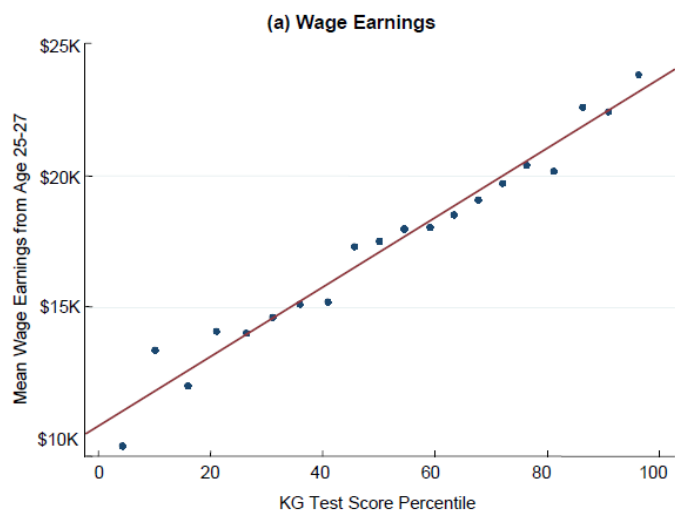

Kilde: Bleses, Jensen et al., 2016, se også Bleses et al., 2007; 2008; Bleses, Vach & Wehberg, 2009

Betydningen af tidlige sproglige færdigheder

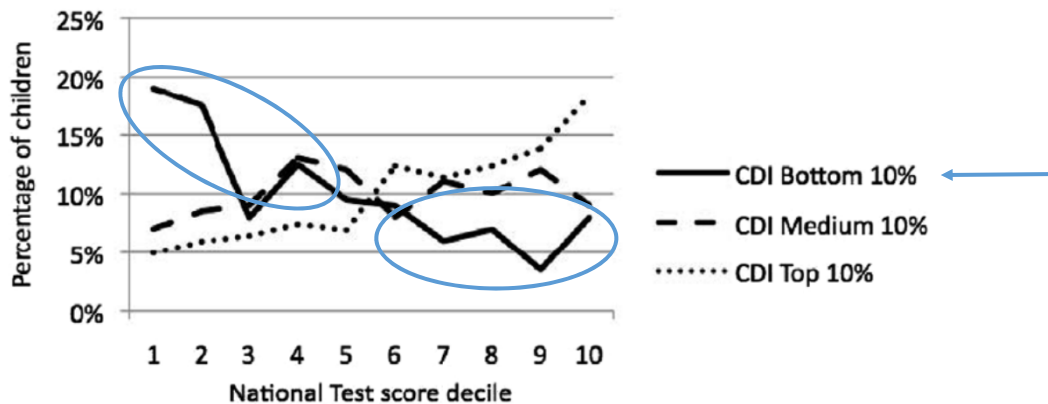
- Sprog og før-skriftlige færdigheder ved **skolestart** forudsiger indkomst, uddannelse mm. (Chetty et al. 2011)

Betydningen af tidlige sproglige færdigheder

- Ordforråd som **2-årig** forudsiger sprog og læsekompetencer 10 år senere i nationale test (Bleses et al. 2011)

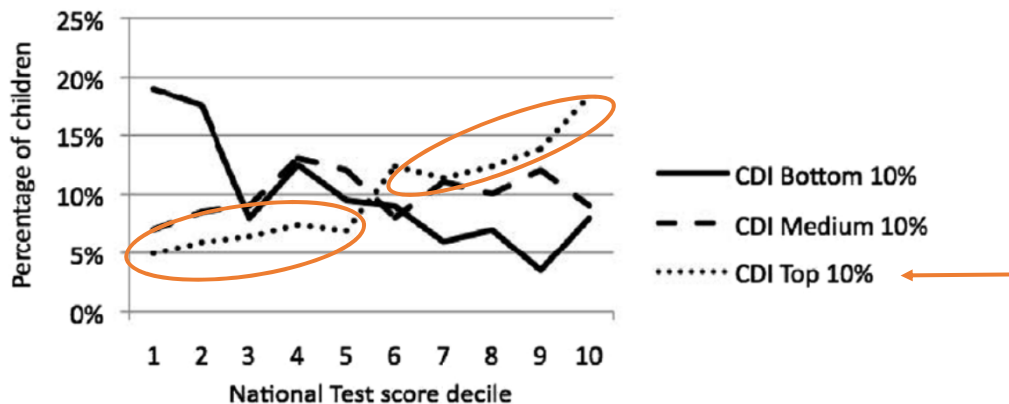
Decoding

Betydningen af tidlige sproglige færdigheder

- Ordforråd som **2-årig** forudsiger sprog og læsekompetencer 10 år senere i nationale test (Bleses et al. 2011)

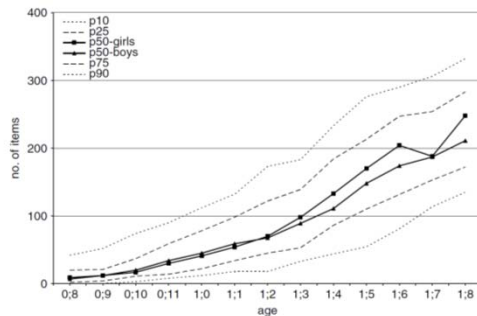
Decoding

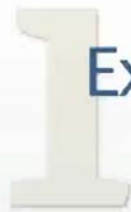

Hvordan opstår forskelle mellem børn?

- Medfødte mekanismer til at lære sprog – Medfødte forskelle?
- Børn lærer sprog når de hører og efterhånden bruger sprog
- Store forskelle på forældres snak med børn
- ... resulterer i store forskelle i børnenes kompetencer

Three Core Concepts in Early Development

Experiences Build Brain Architecture

NATIONAL SCIENTIFIC COUNCIL ON THE DEVELOPING CHILD
Center on the Developing Child HARVARD UNIVERSITY

Hovedpointer

- Systematiske forskelle på børns udvikling kan ses allerede omkring etårsalderen

Hvordan sproget udvikles

Hvordan lære at tale?

- Høre tale fra omgivelserne – voksne eller større børn
- Meningsfyldte kontekster
- Høre rigt, varieret sprog
- Mulighed for selv at tale, afprøve, udvikle

Anders Højen

13

Three Core Concepts in Early Development

2 Serve & Return Interaction Shapes Brain Circuitry

NATIONAL SCIENTIFIC COUNCIL ON THE DEVELOPING CHILD
Center on the Developing Child HARVARD UNIVERSITY

Effekt af social klasse (Hart & Risley, 1995)

	Forskel KVANTITET ORD	Forskel KVALITET
Overførselsindkomst	616	5 støttende, 11 forbud
Lav uddannelse	1.251	12 støttende, 7 forbud
Mel. og høj uddannelse	2.163	32 støttende, 5 forbud

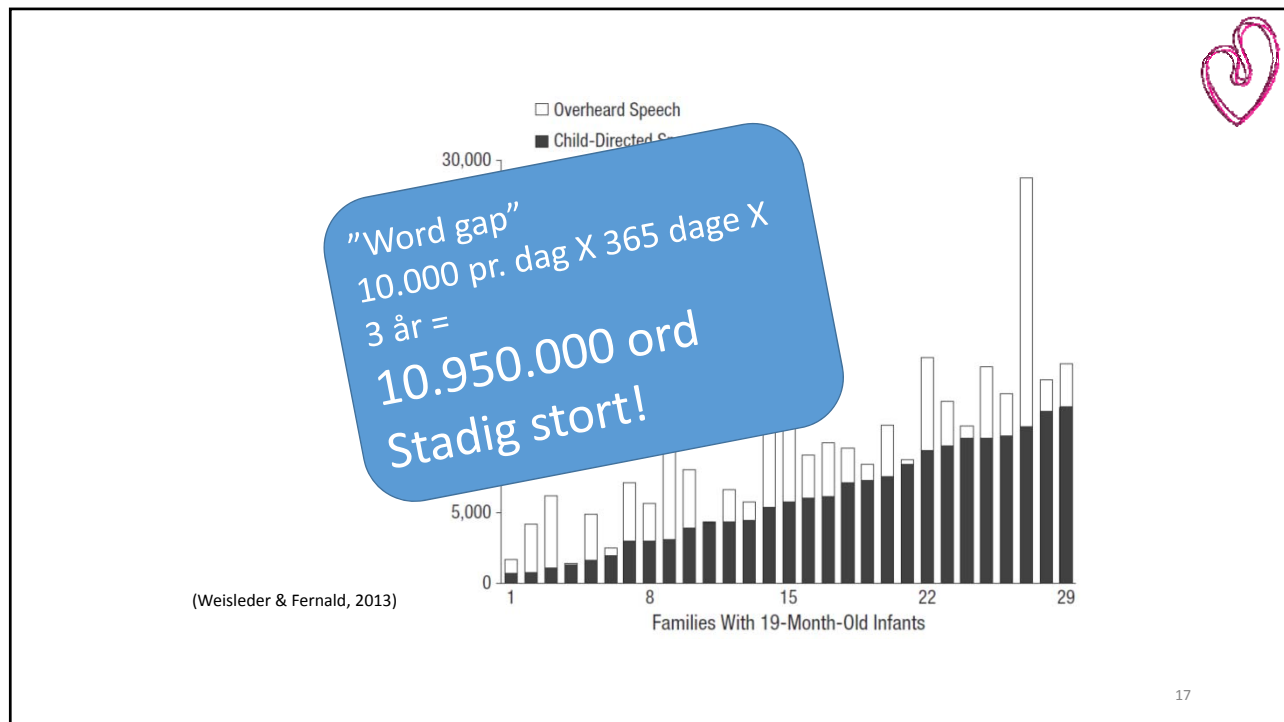
	ORD PR. TIME	ORD PR. UGE	ORD PR. ÅR	ORD PÅ 4 ÅR
Overførselsindkomst	616	62.000	3 mio	13 mio
Lav uddannelse	1.251	125.000	6 mio	26 mio
Mel. og høj uddannelse	2.163	215.000	11 mio	45 mio

Faktorer i sprogudvikling

- Den reelle faktor:
 - Ikke socioøkonomi, men
 - **Mængden og kvaliteten af tale**

Sprog + generelle kompetencer		Socioøkonomi	
		Lav	Høj
Samtale i hjem	Lidt	☹️	☹️
	Meget	☺️	☺️

Al sprogtilegnelse kræver input

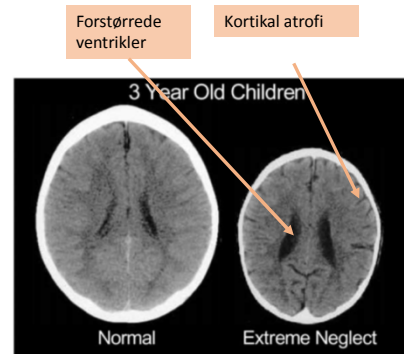
- Sprogligt input er med til at ”bygge hjernen”
- På samme måde som erfaring med
 - Bevægelse
 - Hukommelse
 - Sociale erfaringer

For lidt stimulation

- Effekt af neglekt mht.
 - Berøring
 - Sproglig stimulation
 - Social interaktion

(Perry, 2002)

Velstimulerede børn

- Hvad gør forældrene rigtigt?
- Basale behov skal opfyldes (sund mad, søvn, kærtegn, fællesskab...)
- Overskud og interesse for børnene resulterer i mere kommunikation
 - Snak under bleskift
 - Snak under måltider
 - Med ud at handle
 - ...

Den gode samtale

RELATER TIL NOGET BARNET KENDER

Se en stor bil!

Det er en bus. Ligesom den bus vi kører med når vi skal på tur.

BRUG ÅBNENDE SPØRGSMÅL

Hvor kører din bus hen?

HJÆLP BARNET MED AT SÆTTE ORD PÅ

Traktor...

Ja, hvis man kører med bussen ud på landet, kan man se en traktor.

LEG MED SPROGET NÅR DET ER MULIGT

Lille Lise, lille Lise fik en dukke fin...

FORTOLK OG UDVID HVAD BARNET SIGER

Ja, dukken har tøj på. Det er en fin kjole, den er rød.

Dukken har tøj på!

LYT TIL BARNET OG FØLG OP

Har du mange dukker derhjemme? Hvad hedder dine dukker?

FORKLAR ORD BARNET IKKE KENDER I FORVEJEN

Blød dukke!

Ja, dukken er blød. Det er en kludedukke, den er blød, fordi den er lavet af stof.

Log og læring i vuggestuen

TRYGKONENS BARNETOPSYKNERICENTER

21

Hvornår er et barn klar til at lære sprog?

- Sprogtilegnelsen begynder i mors mave
- Hører kun lave frekvenser
- Baggrundsstøj
- Hører sprogets tonegang, tryk, og rytme

Anders Højen

22

Som nyfødt

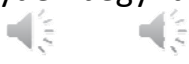
- I kan skelne moders stemme fra andre
- Kan skelne modersmål fra andre
- Foretrækker at lytte til moders stemme
- Foretrækker "filtreret" udgave af moders stemme
- Foretrækker kvindestemmer

Anders Højen

23

Skelne-evne

- Nyfødte hører forskel på alle sproglyde i begyndelsen
 - Sproglyde fra Zulu
- Mellem 6 og 12 mdr: pyt med de fremmede kontraster! Fokuser på modersmålet
 - Fra universel til sprogspecifik lytter
- **Understøttelse: Snakke meget med barnet – de fleste forældre gør det spontant**

Anders Højen

24

Tale henvendt til børn

- Børns perceptions-system er under udvikling
- Kan ikke opfatte tale så effektivt som voksne
- Tale henvendt til børn hjælper:
 - Langsommere
 - Højere tonegang
 - Større spændvidde i tonegang
 - Simple strukturer med gentagelser
 - Tydeligere udtale
- Hvorfor gør man sådan?

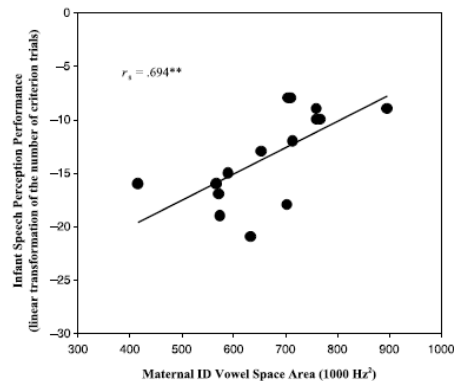
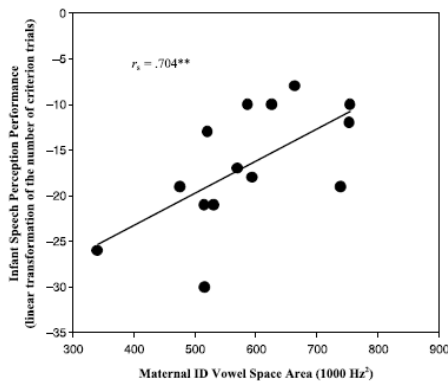
Anders Højen

25

Tale henvendt til børn

Mere udpræget tale henvendt til børn → bedre til at skelne konsonanter

Anders Højen

(Liu, Kuhl, Tsao, 2005)

26

Tidlig produktion

- Børn pludrer – de øver sig
- "Hacker" sig ind i lydsystemet
 - Hvad sker der mon hvis jeg gør sådan?
 - Hov, nu lyder det anderledes!
- Første halve år: vokaliske lyde'
- Andet halvår:
 - Konsonanter på
 - Sprog-specifik pludren – gentagelser ga-ga, mu-mu

Anders Højen

27

1 år, så kommer ordene!

- Frem mod etårsalderen har barnet pludret
 - "Hacker" sig ind i sproget – prøver sig frem
- Kobler nu indhold
- Første 10: fx *hej, hov, vov, mor*
- Første 100: fx *mor, mad, bold, bil*
 - Navneord, første lyd i ord er oftest en læbelyd
- Senere udsagnsord, tillægsord, funktionsord
 - Afspejler overgang fra konkret til abstrakt sprog

Anders Højen

28

Mønstre i tidligt ordforråd

- Pigerne hurtigst til at lære ord (men udligner sig frem mod skolestart)
- Pigernes ord handler om sociale relationer
 - *Farmor, baby, hej, eget navn*
- Drengene har ord for ting der larmer/kan køre
 - *Hammer, bil, bus, lastbil*
- Børn med søskende lærer hurtigere ordet *slå!*

Ord og lyd

- Udtalen er ikke perfekt
 - Forsimpler konsonantklynger *stol* → *dol*
 - Flytter artikulationsstedet: *sta vi et då ud og dynn?*
 - Ret ikke på børnene – det meste retter sig af sig selv
- Vil gerne tilpasse nye ord til kendte
 - *Lisbeth* → *Lastbil*
 - *Oskar* → *græskar*
 - *Benzin* → *appenzin*

Ord og lyd

- Voksne vil også gerne tilpasse til noget kendt
 - *Skamferet* → *skramferet*
 - *Avokado* → *advokado*
 - *Stakket frist* → *stakkels frist*
 - *Nytårsforsæt* → *nytårsfortsæt*

Anders Højen

31

Hovedpointer

- Systematiske forskelle på børns udvikling kan ses allerede omkring etårsalderen
- Børn er helt afhængige af stimuli fra omgivelserne
- Understimulerede børn får dårlige udvikling
- Børnene "er hvad de spiser" – rent sprogligt

Processer i det at lære ord

At lære nye ord

- Processer i det at lære et ord
 - Afkode hvilke lyde ordet består af, fx k-a-t
 - Genkende ordet i forskellige udtaler (mand, kvinde, barn, voksen, forskellige dialekter, hurtig/langsom tale...)
 - Associere lydside (k-a-t) med indholdsside
 - Afgrænse indholdsside
 - Genkende forskellige former af samme ord: kat, katten, katte, kattene
 - Kortlægge ordets semantiske (betydningsmæssige) netværk
 - Bruge ordet produktivt

Processer i det at lære et ord

- Afkode hvilke lyde ordet består af, fx k-a-t, b-y
 - For danske børn: k, a, t, b, y findes i deres fonologiske system
 - Dansk som andetsprog: lyde findes måske ikke, er anderledes
 - Hvor svært kan det være? Høre forskel på høje norske vokaler?
 - Læring: mange gentagelser, tydelig udtale, ikke høj baggrundstøj

Processer i det at lære et ord

- Genkende ordet i forskellige udtaler (mand, kvinde, barn, voksen, forskellige dialekter, hurtig/langsom tale...)
 - Stor akustisk forskel afhængig af taler og kontekst
 - Mange gentagelser, forskellige talere
 - Læring: Forskellige kontekster, tydelig, mindre tydelig, ental/flertal, bestemt/ubestemt form

Processer i det at lære et ord

- Associere lydside (k-a-t) med indholdsside

- Læring: visualisering, mange eksempler, mange kontekster, mange gentagelser

Processer i det at lære et ord

- Afgrænse indholdsside

- Læring: eksempler, modeksempler, grænseeksempler

Processer i det at lære et ord

- Genkende forskellige former af samme ord: kat, katten, katte, kattene

- En kat

- To katte

- Tre katte

- Læring: gentagelser, visualisering

Processer i det at lære et ord

- Kortlægge ordets semantiske (betydningsmæssige) netværk

- Læring: brug i mange kontekster, meningsfuld sammenhæng

Processer i det at lære et ord

- Bruge ordet produktivt
 - Hver gang ordet bruges, styrkes neurale forbindelser
 - Øvelse gør mester
 - Bruges i forskellige kontekster for at gøre ordet "større" - ordforrådsdybde

Udnyt ordenes netværk

- Strategier til at lære nye ord
 - Relater nye ord til noget barnet kender
 - Brug mange gentagelser
 - Vis flere eksempler og modeksempler – ordforrådsdybde
 - Få barnet til at vise kendskab

Hovedpointer

- Systematiske forskelle på børns udvikling kan ses allerede omkring etårsalderen
- Børn er helt afhængige af stimuli fra omgivelserne
- Understimulerede børn får dårlige udvikling
- Børnene "er hvad de spiser" – rent sprogligt
- Børnenes sprogtiltagelse kan understøttes med bestemte strategier
 - Gentagelser, knytte an til det børnene kan i forvejen, udvide

Opsummering

Opsummering af hovedpointer

- Systematiske forskelle på børns udvikling kan ses allerede omkring etårsalderen
- Børn er helt afhængige af stimuli fra omgivelserne
- Understimulerede børn får dårlige udvikling
- Børnene "er hvad de spiser" – rent sprogligt
- Børnenes sprogtilegnelse kan understøttes med bestemte strategier
 - Gentagelser, knytte an til det børnene kan i forvejen, udvide

Det kan I fortælle forældrene

- Snak med babyen før den bliver født
- Snak med babyen lige fra den bliver født
- Tag babyen med i hverdagens gøremål, mad, indkøb, cykellapning... og snak
- Tale til børn: langsomt, tydeligt, lys stemme, gentagelser
- Barnet forstår ikke meget, men bruger alligevel det sproglige input til at bygge sproget fra grunden. Som et frø der kun spirer og vokser når det bliver vandet
- Ret ikke på barnet når det begynder at snakke
- Interessér jer for barnets perspektiv, så går det automatisk

Resurser

- Sprogpakken. Plakater og diverse tips
 - <https://sprog.in.dk/artikler>
 - <https://www.emu.dk/modul/sprogpakken>
- Bøger for forældre
 - *Dit barns sprog* (af Helle Iben Bylander & Trine Kjær Krogh)
- Videoer
 - <https://developingchild.harvard.edu/translationcategory/da/>
- Udredning af fonologiske vanskeligheder
 - <https://dpf.dk/produkt/proveevaluering/logofova-vejledning>